

М.І.Білас

Національний лісотехнічний університет України, Львів, Україна, <https://orcid.org/0009-0007-2118-2949>

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ МЕДИЧНИМИ ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ

Анотація. У тезах досліджується публічна політика у сфері управління медичними відходами в Україні крізь призму євроінтеграційних процесів. Проаналізовано поточний стан адаптації національного законодавства до норм ЄС, зокрема імплементацію Закону України «Про управління відходами» та оновлених санітарних норм. Виявлено чотири ключові системні невідповідності між новою нормативною базою та операційною реальністю в закладах охорони здоров'я: логістичну, інфраструктурну, фінансову та нормативно-інституційну. Для їх подолання запропоновано комплекс заходів, що включає запровадження електронної системи відстеження відходів, механізму розширеної відповідальності виробника (РВВ), адаптацію протоколів для догоспітального етапу та залучення інструментів цільового фінансування в межах програми Ukraine Facility.

Ключові слова: управління медичними відходами, європейська інтеграція, охорона здоров'я, екологічна безпека.

Сектор охорони здоров'я генерує значні обсяги відходів. За оцінками ВООЗ, медичні заклади продукують 0,5 - 2,5 кг відходів на одне стаціонарне ліжко-місце на добу, із яких близько 15% є небезпечними [4]. На загальнонаціональному рівні, станом на 2025 рік, близько 92% побутових відходів потрапляє на полігони та лише 8% - рециркулюються [6]. З метою виконання зобов'язань України у сфері поводження з відходами, у 2022 році було прийнято гармонізований з Рамковою директивою ЄС Закон «Про управління відходами». Адаптацію у сфері охорони здоров'я забезпечив Наказ МОЗ № 1827, який запровадив оновлену класифікацію медичних відходів, вимоги до роздільного збору, транспортування ліцензованими операторами та утилізації [7]. Проте, саме лише оновлення нормативної рамки не забезпечує відповідності операційної практики новим вимогам. Між нормативно-правовою рамкою євроінтеграційного треку й реальністю роботи на догоспітальному та госпітальному рівнях існують суттєві невідповідності, що є управлінським викликом для сфери охорони здоров'я. Постає питання, які інструменти необхідні для подолання цих невідповідностей задля реальної операціоналізації вимог.

Регуляторна рамка ЄС у сфері поводження з медичними відходами формується на основі Регламенту (ЄС) 2017/745 про медичні вироби та Рамкової директиви 2008/98/ЄС про відходи. Особливе значення має нова Директива (ЄС) 2024/3019 щодо очищення міських стічних вод, що вводить нормативно-фінансовий механізм РВВ (Розширена відповідальність виробника). Він зобов'язує виробників фармацевтичних і косметичних продуктів покривати частку витрат на глибоке очищення міських стічних вод, що знімає значний фінансовий тягар з бюджетів громад [1].

Вимоги щодо України в процесі європейської інтеграції визначено Угодою про асоціацію, а Ukraine Plan 2024-2027 у межах інструмента Ukraine Facility серед пріоритетів “Green transition” прямо передбачає розбудову системи управління відходами [3]. Ефективність інтеграції визначається не лише адаптацією нормативно-правової бази до єдиних стандартів, а й спроможністю системи реалізовувати ці норми у практичній діяльності.

Аналіз операційної ситуації, заснований на даних контролюючих органів, аналітиці експертної спільноти та методі спостереження дозволяє виокремити чотири системні невідповідності.

1. Логістична невідповідність. Транспортування медичних відходів допускається виключно ліцензованими операторами, проте у малих містах та невеликих громадах ринок таких послуг не сформований. Згідно з останніми доступними даними Держекоінспекції, у 2020 році перевізниками проводився збір лише близько половини об'єму медичних відходів (що становив понад 100 тисяч тон) [5]. Зважаючи на значне скорочення кількості ліцензованих операторів у 2024 році, станом на 2026 рік ситуація, ймовірно, не зазнала покращень. На тлі зростання обсягів генерації відходів через підвищення інтенсивності роботи, такий колапс легального ринку призвів до падіння показників передачі відходів на утилізацію та масштабної тінізації сектору. Як результат, більшість медичних відходів утилізують у неналежний спосіб або викидають на стихійні звалища.

2. Інфраструктурна невідповідність. Попри передбачений нормами роздільний збір п'яти категорій медичних відходів, фактичне сортування в закладах охорони здоров'я зазвичай зводиться до бінарного “загальні/небезпечні відходи”. Проведене у 2023 році соціологічне дослідження серед ключових бар'єрів зафіксувало неефективну сегрегацію, дефіцит галузевих протоколів і недостатню практичну підготовку персоналу [2].

3. Фінансова невідповідність. Вартість поводження з медичними відходами цілком покладається на бюджет закладу охорони здоров'я без цільового фінансування з боку НСЗУ та без РВВ-механізму для виробників лікарських засобів і медичних виробів, який передбачено умовами вступу України до ЄС. Дефіцит ресурсів у системі охорони здоров'я посилюється через неефективність його розподілу, що безпосередньо стосується сфери управління відходами, де відсутні цільові тарифікаційні механізми.

4. Нормативно-інституційна невідповідність. Згаданий раніше Наказ МОЗ №1827 орієнтований на стаціонарні заклади госпітальної ланки, тоді як мережі ЕМД та МК та амбулаторії первинної ланки генерують значні об'єми відходів без уніфікованих протоколів збору й передачі. Серед перешкод системного впровадження норм фіксують бюджетні обмеження воєнного часу, ротацію персоналу і нечіткий розподіл ролей між державними органами щодо моніторингу й регулювання санітарно-гігієнічних послуг у медичних закладах.

Подолання виявлених невідповідностей вимагає скоординованого пакету заходів, серед яких варто виділити:

- Впровадження електронної системи відстеження, що дозволить контролювати шлях відходів від генерації до кінцевого знищення та унеможливить фіктивну утилізацію;
- Впровадження РВВ-механізму для виробників лікарських засобів і медичних виробів через підзаконне регулювання;
- Поширення нормативного поля Наказу МОЗ №1827 на догоспітальному етапі через окремий протокол поводження з медичними відходами в мережах ЕМД та МК та на первинній ланці;
- Використання інструментарію Ukraine Facility 2024-2027 для цільового фінансування інфраструктури збору й логістики, розширення мережі ліцензованих операторів небезпечних відходів, а також стимулювання співробітництва на рівні територіальних громад;
- Інтеграція показників поводження з медичними відходами до національних стандартів акредитації закладів охорони здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Directive (EU) 2024/3019 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2024 concerning urban wastewater treatment (recast). Official Journal of the European Union. 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/3019/oj/eng>
2. Monitoring barriers and gaps to sustainable healthcare waste management in Ukrainian healthcare facilities. UNDP Ukraine. 2023. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/monitoring-barriers-and-gaps-path-sustainable-management-medical-waste-healthcare-facilities-ukraine>
3. Ukraine Plan 2024–2027. Міністерство економіки України. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/ukraine-facility-plan.pdf>
4. WHO guidance for climate resilient and environmentally sustainable health care facilities. World Health Organization. 2020. URL: <https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/f914ca26-bee6-4c17-bf53-36e613f2abbb/content>
5. Держекоінспекція перевірить, як підприємства чи суб'єкти господарювання утилізують медвідходи. Кабінет Міністрів України, 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhekoinspekciya-perevirit-yak-pidpriyemstva-chi-subyekti-gospodaryuvannya-utilizuyut-medvidhodi>
6. Національний план управління відходами до 2033 року: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2024 р. № 1353-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-natsionalnoho-planu-upravlinnia-vidkhodamy-do-2033-roku-ta-vyznannia-takymy-shcho-vtratyly-chynnist-deiakykh-aktiv-i271224-1353>
7. Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Порядок управління медичними відходами, у тому числі вимоги щодо безпечності для здоров'я людини під час утворення, збирання, зберігання, перевезення, оброблення таких відходів»: Наказ МОЗ України від 22.10.2024 р. № 1938. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1938-24#Text>